

סיכום הדף

נושאים שבדף: שחיטת כותי. מצוות שהחזיקו הכותים. שימור מצה. שחיטת מומר לתיאבון. עוברי עבירה במכירת חמץ. שחיטת מומר לעבודה זרה.

דף ז

נחלקו אביי ורבא האם שחיטת כותי מותרת רק באופן שישראל עומד ע"ג, או אף ביוצא ונכנס. אמרו **בבביתא** שחיטת כותי מותרת בתנאי שישראל עומד ע"ג, אבל במצאו ששחט בודקו ע"י שנותן לו לאכל כזית, אם אכל מותר הבשר. **לדברי אביי**, הרישא כשיטתו שעומד ע"ג, ומה שניתן לדקדק מהסיפא שנמצא שחוט מותר באכילה דווקא ע"י בדיקה, ומשמע שביוצא ונכנס מהני, זה אינו דקדוק שכוונת הברייתא שנמצא שחוט היינו אף יוצא ונכנס. **לדברי רבא**, הסיפא של הברייתא מוכח כשיטתו שהרי נמצא שחוט בודקו, אבל ביוצא ונכנס מהני. ודברי הרישא שנזכר "עומד ע"ג", הכוונה יוצא ונכנס שמועיל כעומד ע"ג.

עוד מבואר בבביתא הנזכרת, וכן הדין במצא אצל הכותי מחרוזת¹ של ציפורים שחוטים, **בודק** אם שחיטתם כדין ע"י שנותן לו לאכל אחד מראשי הציפורים, כאשר אכל מותר. **וכדי** שלא נחשוש שמכיר את הציפור שאכל ודווקא היא נשחטה כדין וכו', **ביאר רב מנשה**² שהסתיר ממנו את הציפורים, **הוסיף רב משרשיא** שמיעך בהם שלא יהיה לכותי סימן בהם. אין לחוש שאוכל בלא שחיטה וסברו כותים שאין שחיטה לעוף מן התורה³, שהרי אף שאמר הלכות לא כתובות במפורש⁴ וכיון שהחזיקו בדבר הם נאמנים עליו.

נחלקו התנאים במצוות שלא כתובות במפורש בתורה, וראינו שהכותים החזיקו בעשייה האם מועיל לנו לסמוך עליהם. **מבואר בבביתא** לגבי **מצת כותי לדעת רבון**, המצה מותרת⁵ ויוצא בה ידי חובה בפסח⁶, **והרבנות** שאנו תולים שנעשה "לשמה", ולא רק שאין חשש חימוץ. **לר"א** אסור⁷ משום שלא בקיאים בדקדוק כישראל, וביארו

***** הוספות וביאורי תוספות *****

¹ רש"י ד"ה דקוריא ביאר מחרוזת, תוס' שם ביארו סל.

² בגמ' נזכר סימן להלכות שאמר רב מנשה במסכת חולין (על שאמר עוד הלכות שנשנו בעוד מסכתות) "מכניס איזמל בזכרים", "מכניס" – הסוגיא לפנינו שכאר בודק את הכותי "מכניס" את הציפור תחת כסותו שלא יזהה אם יש לו בו סימן על שחיטתו. "איזמל" – לגבי מעשה השחיטה שצריך להוליך ולהביא כדי שלא ידרוס, אמרו שבמוליך ומביא כשר אפילו באיזמל שהוא תער דק וקטן, וביאר רב מנשה דווקא באופן שאין לו קרניים, שביש לו קרניים יש חשש שיפסול בשחיטה. "זכרים" – לגבי טרפות בבהמה אמר רב מנשה שאילים שנגנבו והגנבים משליכים אותם מחצרות הבתים, אין לחשוש לריסוק איברים היות וזורקים אותם על המותן ולא על הגב. ע"פ תוס' ד"ה מכניס.

³ ביאר רש"י (ד"ה אין שחיטה) היות ושחיטה הכתובה בפסוק "וזבחת" מתייחסת לשחיטת בהמה ושחיטת עוף נלמד בהיקש.

⁴ אלו ה' הלכות עיקריות שבשחיטה (כל אחת מהם יתבררו בהמשך הסוגיות, כאן נכתב בקצרה ובהבנת המושג בלבד): א. "שהייה" – אסור לשהות במעשה השחיטה כדי זמן של שחיטת עור בהמה. ב. "דרסה" – אסור לחתוך את הסימנים במעשה נמרץ כחיתוך ירק, אלא דרך הסכין בהולכה ובהבאה. (הרע"א בגליון הש"ס נקט לביאור א ש"דרסה" נכתב מחמת שיגרת הלשון, שהרי פסול זה מהתורה כמבואר בגמ' להלן ל, ב. עוד ביאר בשם הרשב"א שאף דרסה מהלכה למשה מסיני ולא נכתב בתורה והפסוק הוא אסמכתא). ג. "חלדה" – אסור שיהיה הסכין נסתר בזמן השחיטה, כלומר שלא יכניסו תחת העור או תחת הצמר וכד'. ד. "הגרמה" – עיקר מקום השחיטה למטה מטבעת גדולה שבקנה לכיוון הראיה, ואם יצא והגרים לכיוון הלשון ויצא מחוץ לטבעת הגדולה הרי זה הגרים. ה. "עיקור" סימן שחט כדין וסימן שני קרעו או חתכו שלא במקומו.

⁵ תמחו תוס' (ד"ה מצת כותי) איך יתכן לומר שמצת כותי מותרת באכילה ועוד יוצאים בה ידי חובת מצה בליל הסדר, א. גזרו על פת כותי ואמרו בשם ר"א כל האוכל פת כותי כאילו אוכל בשר חזיר. ועוד הקשו שהרי הכותים חשודים על "לפני עור" א"כ יתכן ולא שמר את המצה לשמה. ביאר ר"ת שמדובר בעיסה שעשה הישראל והכותי עשה ממנה מצה, ולכן בזה לא גזרו על "פת כותי", והוסיפו לבאר תוס' שראינו שהכותי לא אכל עוד מצות לקיים מצוות אכילת מצה, מלבד המצה מהעיסה הזו ולכן ניתן לסמוך ע"ז לשם אכילת מצה (כדרך שבדקים אותו על שחיטתו באכילת כזית בשר).

⁶ ביאר רש"י (ד"ה ואדם) בליל הסדר התורה קבעה חובה "בערב תאכלו מצות", אם לא אכל עבר בעשה.

⁷ לא רק שאינו יוצא ידי חובה, אלא אסור באכילה, יש חשש חימוץ כאשר אינם בקיאים בדקדוק ההלכה (רש"י ד"ה אוסר, וד"ה אין בקיאים).

בגמ' שאין בקיאים בשימור, ונחלקו הגירסאות ברש"י אם חששו משום "שימור" או משום "חימוץ"⁸. ולרשב"ג, כל מצווה שהחזיקו הכותים מדקדקים בה יותר מישראל.

ניסו לבאר בדברי הברייתא, שבין לרבנן ובין לרשב"ג מותר לאכל מן המצה ולצאת בה ידי חובה בפסח, אלא שיסוד מחלוקתם במצוה הכתובה בתורה ולא החזיקו הכותים בעשייתה, לרבנן כיון שכתוב בתורה סומכים עליהם. ולרשב"ג אם החזיקו בדבר סומכים עליהם, ואם לא החזיקו לא סומכים עליהם. והבנה זו קשה⁹ מלשון הברייתא שאמר רשב"ג "כל מצווה שהחזיקו בה" שמשמע שרשב"ג בא להוסיף על רבנן "כל" דבר שהחזיק, וכפי הביאור עתה עולה שרבנן אמרו שסומכים עליהם במה שכתוב בתורה, והגביל רשב"ג שצריך שיחזיקו בדבר, א"כ לשון הברייתא צריך להיות "אם החזיקו בה". ע"כ ביארו שנחלקו בדבר שאינו כתוב בתורה והחזיקו, ועתה ג' השיטות בברייתא מתבארים כך, רבנן סוברים, מצוה הכתובה בתורה (כמו מצה וכד') סומכים על הכותים בין החזיקו ובין לא החזיקו בזה. מה שלא כתוב בתורה אפילו בהחזיקו לא סומכים. ר"א סבר אפילו באופן שהתקיימו ב' התנאים, היינו נכתב בתורה והחזיקו, לא סומכים עליהם. ולרשב"ג כל מצוה שהחזיקו בה סומכים עליהם אפילו אם אינה מהתורה. וזה שאמרו בתחילת הסוגיא שנחלקו התנאים (רבנן ורשב"ג) במצוות שלא כתובות במפורש בתורה והחזיקו.

דעת רבא כנזכר שמותר לאכל משחיטת מומר לתאבון לאחר שנבדק הסכין, שאין לחוש שיעשה באיסור כאשר יש לפניו סכין בדוק, אך באופן שלא נבדק הסכין חוששים שלא יטרח לתקנו וישחט בסכין פגום. אמרו רבנן לרבא שיש להוכיח מדבר הברייתא כדבריו, אמרו בברייתא שמותר לאכל חמץ לאחר הפסח הנרכש מעוברי עבירה¹⁰, אף שלא היה בידם שהות לעשותו לאחר הפסח, משום שיש לתלות שהחליפו עם גוי¹¹ ולא יאכלו דבר האסור היינו חמץ ביד ישראל בפסח¹². והבינו שדברי הברייתא היא לשיטת רבי יהודה שחמץ שעבר עליו הפסח הוא באיסור מהתורה, וכמבואר שיש לתלות שהם מחליפים עם גוי כדברי רבא שלא מניח היתר ונוטל איסור. נדחה, שניתן להעמיד כשיטת ר"ש שחמץ לאחר הפסח מדרבנן, ולכן מקילים ואין ראיה לרבא שאמר דינו בשחיטה. מבארת הגמ' שיש ראיה לרבא, שהרי אף לדברי ר"ש בברייתא מבואר שודאי מחליפים עם עכו"ם ולא תולים שאולי החליפו, א"כ בודאי יש ראיה שאם איסור דרבנן לא אוכלים, בודאי שלא יכשלו בחינם באיסור תורה, כדברי רבא שאמר על שחיטת מומר לתיאבון בסכין בדוק שאין לחשוש שיפגום.

***** הוספות וביאורי תוספות *****

⁸ ביאר רש"י (ד"ה קסבר) א. לא גורסים בגמ' "שימור" היות ור"א שאסר, אסר באכילה מטעם חשש חימוץ. ב. ויש שגורסים "לא בקיאים בשימור" וכוונתם שלא בקיאים בשמירה מחימוץ. ג. "מ שר"א אסר לצאת ידי חובה בפסח, ורש"י דחה ביאור זה שאין לשון "איסור" מתאים לדבר, שהרי מותר באכילה רק לא יוצא ידי חובה.

⁹ הגמ' הסיקה שנחלקו רבנן ור"א ורשב"ג בכותים שעשו מצוה שלא כתובה בתורה והחזיקו בה, ונדחה הביאור שנחלקו בדבר הכתוב בתורה ולא החזיקו, אמרו תוס' (ד"ה איכא) שבסוגיא בגיטין מבואר שנחלקו אף במצוה הכתובה בתורה ולא החזיקו, וביארו, א. שכאן דנו לגבי שחיטת כותי ובהלכות שלא כתובות במפורש, ולכן ביארו שנחלקו על מה שאינו כתוב והחזיקו. ב. באו לבאר רק את הקושי בלשון הברייתא שהיה צריך לומר רשב"ג "אם החזיקו".

¹⁰ שלא מבערים את החמץ מחשש הפסד ממון. רש"י ד"ה של.

¹¹ הוקשה לתוס' (ד"ה מותר) איך יתכן להתיר "פת עכו"ם". ונקטו א. מותר בהנאה למוכרו. ב. להאכילו לפועלים גויים. ג. להאכיל לכלבים. ד. כשיטת ר"ת שמדובר בבצק ולא בפת. וביאור זה יתרץ עוד קושיה, וכך, איך רצו לבאר בגמ' שהברייתא כשיטת רבי יהודה שסבר שחמץ שעבר עליו הפסח מן התורה, הרי לדעתו מבואר בפסחים שחמץ שעבר על הפסח ביד עכו"ם אף הוא אסור בהנאה. אלא אם מדובר בבצק של עכו"ם שנלוש לאחר הפסח אין להקשות על חמץ ביד גוי בשיטת רבי יהודה.

עוד דנו תוס', כמבואר בדברי רש"י (ע"י הערה בהמשך), החמץ מותר לכולם מצד שהאיסור הנאה לא תופס דמיו, ואסור לעובר עבירה. ודחה רש"י את השיטות שסברו שמותר לעובר עבירה, בכ"ז נקטו תוס' שהיות ומדובר בחליפין של האיסור אין כאן איסור תורה אלא מדרבנן. ומעתה נקטו שיש לבאר שיהיה מותר אף לעובר עבירה, שרש"י הכריח שאסור לעובר עבירה מצד שא"כ יתכן שיש ערך לחמץ ושור הנסקל (ע"י הערה בסמוך), נוקטים תוס' שאין זו קושיא שכל דבר שאסור לעשותו לכתחילה לא יגדיר את החפץ כבעל ערך ממון. בכ"ז אוסרים תוס' מדרבנן את החליפי חמץ לעובר עבירה כמבואר בסוגיא בנדרים, ומה שהתירו חליפי איסור זה במקדש אשה והתירו משום פריה ורביה, או משום שהאיסור לא ניכר בחליפין ואסור רק אם נשאר לו פירות או כלים (ע"י מהר"ם).

לגבי יין נסך מבואר שחליפין אסור, ושאלו בגמ' בע"ז שחליפי כלאים וערלה למרות שהם אסורים האשה מקודשת, שאלו תוס' מה הוקשה לגמ' הרי אסור לכתחילה לקדש בזה אשה. ביארו, שהיה משמע לגמ' ששכר היין נסך אסור לאחרים כמו האיסור עצמו, וא"כ שאלו איך האשה מתקדשת הרי אסור לה ליהנות. ואמנם המקדש אשה באיסור דרבנן חוששים לקידושיו, בכ"ז ביארו תוס' שאינה מקודשת לגמרי, שהרי אם יקדשנה אחר חוששים לקידושי שניהם.

¹² שואל רש"י (ד"ה מפני) שאמנם לגבי אותו עובר עבירה עדיין יש כאן איסור שהרי נהנה מחמץ שעבר עליו הפסח, שהרי הגוי נותן לו חמץ בעד החמץ האסור. וביאר שמותר לאחרים להנות מזה היות ואין איסור הנאה תופס דמיו לאיסור רק בע"ז הקדש ושביעית. והביא רש"י שיטה שמותר אף לעובר עבירה עצמו, והכריע שטעות ביד שיטה זו, שאם מותר אף לו עצמו, מדוע בכל מקום נזכר שחמץ ושור הנסקל אין להם ערך ממון, הרי יכול למכור לגוי. (ע"י הערה לעיל בדברי התוס' על ההכרח של רש"י).

עוד ראיה לדברי רבא, מבואר בברייתא הכל שוחטים אפילו כותי, אפילו ערל ואפילו ישראל מומר, **לא שייך לומר** ש"ערל" הכוונה שלא מל מחמת שמתו אחיו מחמת מילה¹³, **שהרי** הוא ישראל גמור ואנוס על מעשה המילה. **אלא הכוונה שהוא מומר לערלות, והתנא של הברייתא סבר** שאם אדם מומר על דבר אחד, הוא מומר לכל המצוות, וא"כ שנקט התנא שאף מומר כשר לשחיטה **בהכרח** כוונתו לומר לתיאבון¹⁴ לשחיטה, שהרי מומר על מצוה אחרת כבר התבאר במומר לערלות, **א"כ מוכח** כדברי רבא שמומר על השחיטה מותר לאכל משחיטתו היות ולא יפגום סתם. **דוחה הגמ'** שאין ראיה לרבא, ומומר על השחיטה אסור לאכל משחיטתו שחוששים שניבל ונעשה הדבר היתר בעיניו, **אלא** מדובר לומר לעכו"ם¹⁵, **וכדברי רב ענן** שמומר לע"ז¹⁶ מותר לאכל משחיטתו.

המקור לדברי רב ענן שניתן לאכל משחיטת המומר לע"ז, ממה שיהושפט מלך יהודה אכל מסעודת אחאב שהיה עובד ע"ז, וכדי להוכיח שאכל משחיטת מומר **הכריחה הגמ' א. שאכל** שכתוב "ויסתהו" **והכוונה** לאכילה ולא לדברים בלבד. **ב. אין הכוונה לשתייה**, שאין דרך המלך לשתות בלא לאכל, או שמדוקדק מהפסוק שהיתה אכילה. **ג. לא שחט אדם כשר**, שהרי עובדיה לא היה מספיק לשחוט לכולם, והאנשים הצדיקים התחבאו מחמת המלכה איזבל. ואין לומר שאנשי אחאב היו צדיקים. ואין לומר שאנשי יהושפט לא היו צדיקים. **ד. לא היה זהירות בין יהושפט לאחאב בדרך האכילה, ולמסקנא** שהיו יושבים כגון, ואם לא חשש יהושפט לאיסור נבלה בהכרח אוכלים משחיטת מומר לע"ז.

עיונים ונקודות

מהי "מצה שמורה"?

לאחר שדנו בגמ' בדין שחיטת כותי, יצאו לברר האם אנו סומכים על כותיים במצוות מהתורה באופן שידוע שהחזיקו בהם ובלא ידוע, בין הדברים הביאו את הדין של מצת מצווה שעשאה כותי, ודנו בדין אכילתה מחמת חשש חימוץ, ובדין לצאת בה ידי חובה בלילה ראשון, ועי' בסיכום הדף ובהערות מדברי רש"י ותוספות. ובכלל צריך להשכיל מהי "מצה שמורה", ונעלה את הדברים לפי הנזכר בקונטרס "ענין בענין - לחג הפסח" (ניתן לקבלו בדוא"ל הרשום מעלה).

בגמ' בפסחים (מ), אמר רבא בודאי שיש מצוה ללנות אותם, שהרי נאמר "ושמרתם את המצות", בהכרח שצריך ללנות אותם ולשמור אותם מפני החימוץ. ששמירת המצה בזמן הלישה זה לא מוגדר לשמירה, שהרי אף בצק של נוכרי מותר לאכול בלבד שיאכל מצת מצוה באחרונה. ורבא נשאר בדעתו למסקנא, שצריך לשמור את המצות אף משעת קצירה ואמר לאנשים שקושרים את העומרין בשדה שיעשו לשם מצוה.

שמירת המצות דרבנן או דאורייתא? על הפסוק "ושמרתם את המצות" (שמות פיב' פסוק יז') מבאר הרשב"ם (עה"ת) שפסוק זה בא לומר, היזהרו במצות המצה לאוכלן ביום הזה לזיכרון. מבואר בדבריו שדין תורה לשמור על המצות ולקיים זיכרון ליציאת מצרים. והביא הפרמ"ג (ס' תס' במשפ"ז סק"א) בשם הרשב"א בתשובה (ס' כו' וס' תקצ"ג) שדין שמירת המצות הוא מהתורה. וכן כתב הפרי חדש בסי' תנג'. והביא שם הפרמ"ג בשם הב"ח ובשם החק יעקב, שפסוק זה הוא רק אסמכתא בעלמא. והחק יעקב אף למד כן בדעת הרמב"ם אולם הפרמ"ג דחה דבריו. והמ"ב (בביה"ל תחילת ס' תס') הכריח שהרמב"ם סובר ששמירת המצה הוא דין תורה.

בשו"ע הרב (ס' תנג' סעי' טו') חילק בין שמירה משעת קצירה, לשמירה משעת לישה. שמירה משעת לישה, היא מהתורה ומעכבת אף בדיעבד. אולם שמירה משעת קצירה, זה רק מדרבנן. (ועי' בכל נושא זה בביאור הלכה ד"ה אין לשין בתחילת ס' תס').

מהי מהות השמירה? בגמ' שאמרה שיכול לאכול אף בצקות של נוכרי, מ"מ צריך לאכול מצה באחרונה. ביאר רש"י (ד"ה שיאכל כזית באחרונה) שבמצות העשויות מבצק הנוכרי, לא יצא ידי חובה, היות ולא נשמרו לשם מצה. אע"פ שידוע בודאות ורואה בעיניו שאין כאן חמץ, אולם למצוה של מצוה שימור לשמה בעיניו.

מבואר ברש"י, ששמירת המצות זה לא מחמת חשש חמץ, שהרי אף שידוע בודאות שאין כאן חמץ לא מועיל לו לכזית מצה. אלא צריך להחיל חלות של שמירה על המצה, שתעשה לשמה. וכך מבואר אף בדבריו בגיטין (י' ד"ה ואדם) ובעוד ראשונים. (מחמת ענין זה נקט בהג' על תלמיד הרשב"א (שביבי אש אות סח') לכאור' אף לא יועיל שגוי יעשה וישראל יעמוד על גביו, שהרי צריך מחשבה חיובית להחיל על המצה דין לשמה, ולא רק הרחקה מחשש חמץ. למעשה יש לעי' בדברי המ"ב בסי' תס' ובביאור הלכה שדבר זה תלוי בפלוגתת הראשונים).

באמת בערוך השולחן (ס' תנג' סעי' ב') הוכיח מדעת הר"ף והרמב"ם, ששמירת המצה לא נאמרה באופן החיובי, ליצור לשמה ע"י השמירה. אלא השמירה והאזהרה ע"כ שלא יחמיצו.

עוד מבואר בדברי הריטב"א שהביא דעת הרא"ה והרי"ט ודן בדבריהם, מהי השמירה שנאמרה במצה, למדנו בהלכות הגט ובהלכות קרבנות ש"המעשה" צריך להיות לשמה, היינו שמעשה שחיטת הקרבן וכל יתר העבודות יעשו לשם בעלים, לשם חובה וכו', וכן בגט שמעשה כתיבת הגט לשם הבעל והאשה וכו', האם אף דבר זה נאמר בעשיית המצה, שהמצה תהייה נילושה לשמה, ותייה אפיה לשם מצוה וכו', וא"כ לכאור' לא יועיל גוי שיעשה אפילו בשליחותו של ישראל, ואפילו עומד על גביו (כמבואר בחגיגה כ'. שלא מועיל שמירה על מה שנמצא ביד אחר). או במצה מספיק שהשמירה תהייה לשמה, מספיק שעומד ישראל גדול בן דעת ושומר על עשיית המצות ורואה שהכל נעשה כדת כדן והוא עצמו בליבו חושב לשם מצוה, בכך סגי, שאי"צ שהמעשה יעשה לשמה, אלא מספיק שהשמירה תהייה לשמה.

***** הוספות וביאורי תוספות *****

¹³ ביארו תוס' (ד"ה שמתו) בב' אופנים מתי לא מוגדר כמומר לערלות, א. שאחיו נימולו ומתו, אבל מדובר שנימולו כאשר הם גדולים. שאם הם נימולו ביום השמיני ומתו, הרי יתכן שלא נבלע דמם, והוא מחוייב למול עצמו לאחר שנבלע דמו, ואם לא מל משמע שיהיה מומר לדבר. ב. מדובר שנימולו ביום השמיני ונבדקו שנבלע דמן ובכ"ז מתו, פטור הוא מלמול.

¹⁴ כתבו תוס' (ד"ה אלא) שמומר להכעיס בודאי שפסול.

¹⁵ ביאר רש"י (ד"ה אלא) שחידוש הברייתא שלמרות שחמורה ע"ז שהמודה בה ככופר בכל התורה, בכל זאת מותר לאכל משחיטתו כדברי ענן וכו'.

¹⁶ ביארו תוס' (ד"ה מומר) שאין הכוונה ל"מין" האדוק בע"ז והוא "כומר", שא"כ בודאי לא היתה שחיטתו מותרת, ורב ענן התיר רק במי שאינו אדוק בע"ז.